

הוא האמת, שאין הדבר כלל כך, כאשר פר דבר מעט מן האמת הוא שקר! ולכך אם תסיר האל"ף מן האמת אף שהוא הא' הוא אחד בלבד (היינו בס"ה הוא רק מספר אחד בלבד) נעשה ממנו "מת", היפך האמת", זהו חותמו של הקב"ה - אמת! שרק הוא בלבד מחויב המציאות, ולא שייך הגדרה זו בין בנבראים העליונים ובין בנבראים התחתונים.

אמת - הוא מה שיש לו שייכות להקב"ה

מתוך הדברים אנו מבינים מהי אמת המידה של אמת, רק מה שיש לו שייכות לאמת, למציאות האמיתית של הקב"ה, דהיינו, דבר שיש לו קיום ושייכות אצל הקב"ה, להתקשר עם רצונו יתב', ומה שאין לו שייכות להקב"ה אין זו אמת. אנשי כנה"ג כל תפלתם ובקשתם על ביטול יצר הרע דע"ז היתה מתוך בקשת האמת להתקשר עם הקב"ה, שח"ו לא יהיה חילול ה' בבריאה, וכפי שהארכנו לבאר שהחיצוניות שלהם תאמה לגמרי עם הפנימיות, זו לא היתה בקשה רק מהשפה ולחוץ אבל בפנימיותם היו במדרגה אחרת. ואמנם משמים אישרו את תפלתם שיש לה שייכות לאמת, בקשה לכבוד שמים ולא ח"ו להקל מעליהם את עבודת ה' או כל כוונה ופניה אחרת. אם רוצים כבוד שמים זוהי אמת, אם מחפשים להקל את עבודת ה' אין לזה שייכות להקב"ה, אין זו אמת, אדרבה זהו שקר וכזב!

חורבן בית שני חסרון בפנימיות אמיתית

הגמ' (יומא ט:) מבארת את ההבדל בין בית ראשון לשני: "בית שני שעסקו בתורה למה נחרב מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות וכו', אל ריש לקיש אדרבה אחרונים עדיפי אל"ג דאיכא שיעבוד מלכויות קא עסקי בתורה, אל"ג בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים".

הגר"א בבאורי אגדות דרבב"ח מבאר "והטעם כי הראשונים היו מעשיהם הטובים טמונים ועוונותיהם גלויים, כי לכם היה טוב ואחרונים להיפך, ורחמנא לבא בעי",

ההבדל בין הראשונים לאחרונים, אצל הראשונים היתה הפנימיות שלהם טובה, רק בחיצוניותם נכשלו ולא יכלו לעמוד כנגד יצה"ר, אבל אצל האחרונים היתה החיצוניות שלהם טובה, עסקו בתורה וכו', אבל הפנימיות שלהם היתה מזויפת [ועיין שפתי חיים מועדים ג עמ' רעז ביאור בהרחבה בזה], הם חיו בסתירה עצומה בין החיצוניות לפנימיות.

זהו חסרון באמת, כי אמת היינו שהפנימיות זהה באופן מוחלט לחיצוניות, כשאין החיצוניות מתאימה לפנימיות, זוהי חיצוניות מזויפת של שקר וכזב.

העונש על כך היה בחורבן בית המקדש, כי תכלית בית המקדש היא להביא את האדם לפנימיות אמיתית של יראת שמים כמש"כ "למען תלמד ליראה את ה'", ואם בעבודת ה' מסתפקים רק בדברים חיצוניים, הפנימיות פגומה ורקובה, כי אז אין צורך ותועלת בבית המקדש, כפי שהנביא אומר: "מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי" (ישעיה א, יב), הליכה לבית המקדש לשם התקשרות עם הקב"ה היא רק ע"י פנימיות אמיתית, אם הולכים לבהמ"ק רק עם חיצוניות, זוהי רמיסה והחרבה של תכלית בית המקדש.

החיצוניות מעוררת את הפנימיות

אמנם אחת מדרכי העבודה שהחיצוניות תעורר את הפנימיות, כמש"כ במסלת ישרים ספ"ז במעלת הזריזות, וכן החינוך מצוה טז כותב כי "האדם נפעל כפי פעולותיו וכו' כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות", אולם עבודה זו מותרת רק אם באמת משתמש האדם בחיצוניות "כאמצעי" לבוא אל הפנימיות, אבל אם הוא מסתפק רק בחיצוניות כחיפוי על הפנימיות הרי זו פנימיות מזויפת! וזוהי עבודה קשה כשמשתמשים בחיצוניות גם כשהיא מדרגה יותר גבוהה מהפנימיות, ויש להזהר להשתמש בזה רק כאמצעי, ולחתור בכל הכוחות אל הפנימיות, שהיא האמת האמיתית. על ענין זה יש להקדיש את כל מחשבותינו ומאמצינו, עד כמה יש למעשינו זיקה להקב"ה למציאות האמיתית, שמעשינו לא יהיו נעשים מתוך דמיונות אלא יהיו נובעים אך ורק מבקשת האמת האמיתית.

ועד ה'

דובר אמת בלבבו

"דרש רבי שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם וכו', בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו', בא מיכה והעמידן על שלש דכתיב הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות

משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ה' אלוֹקֶיךָ וכו', בא חֲבֻקִּיק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה" (מכות כד.).

רבותינו ז"ל הסבירו שאין כוונת חז"ל למעט מתרי"ג המצוות, אלא לְפָנִים כל אחת ואחת מתוך מכלול תרי"ג המצוות היתה יכולה להביא את האדם לשלימות, רק אח"כ כשהדורות ירדו, בא דוד והעמידן על אחת עשרה, היינו שי"א מצוות הן העיקריות שמביאות את האדם אל השלימות, וכשהדורות ירדו עוד יותר בא מיכה והעמידן על ג', עד שבא חֲבֻקִּיק והעמידן על אחת - אמונה, שהיא השורש העיקרי לכל המעלות המביאות את האדם אל השלימות.

מעשה דרב ספרא

אחת מתוך י"א המצוות העיקריות שהעמידן דוד הוא "דובר אמת בלבבו", רש"י (שם) מביא את המעשה מרב ספרא המובא בשאלות דר' אחאי (שאלתא לו) "הכי הוי עובדא דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש, כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו, והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר, לאחר שניים ק"ש אמר לו מול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך".

מקור: 1234567

והנה ממה שדוד העמיד את הענין של דובר אמת בלבבו בתוך י"א המצוות העיקריות המביאות את האדם אל השלימות, למדים אנו כמה חשוב הענין של דובר אמת בלבבו. אך צריך לבאר מידה זו ומה חשיבותה בעבודת ה' שהיא מביאה את האדם אל השלימות, שהרי לכאורה מדרגה זו של דובר אמת בלבבו היא מדרגה ליחיד סגולה כדוגמת רב ספרא, וא"כ כשבא דוד והעמידן על י"א הרי כוונתו היתה לפי ירידת הדורות להקל את עבודת ה', ובמה חשובה מידה זו לעבודת ה'.

תחת בנו - דובר אמת בלבבו

מצינו במקום נוסף את הענין של דובר אמת בלבבו, בפר' העקדה לאחר שעמד אברהם אבינו בנסיון העקדה הקשה מכל הנסיונות, נצטוו (בראשית כב, יב): "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה", רק אחר הנסיון העשירי הכתיר הקב"ה את אברהם "כי ירא אלוקים אתה".

אמנם אברהם אבינו אינו מסתפק בכך (שם יג): "וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו", אברהם אבינו לא היה שבע רצון מכך שאינו יכול להקריב את בנו וקיווה שאולי יזדמן לו קרבן להקריב תחת בנו, ובאותו רגע זכה לנס משמים שעמד שם איל אחוז בסבך בקרניו.

^{אוצר החכמה} כותב הספורנו: "תחת בנו - תמורת מה שהיה בלבו לזבוח את בנו על דרך דובר אמת בלבבו", אברהם אבינו ראה בזה את השגחת ה' שנודמן לו האיל, אין זה מקרה גרידא, כיון שכלבו היה רצון שלם להקריב קרבן לה', ולכן אף אם אינו יכול להקריב את בנו הרי עליו לקיים את הרצון שבלבו ולהביא קרבן אחר תחת בנו, ואף שמכואר בחז"ל (ב"ר נו"ח) שהקב"ה אמר לו רק "והעלהו שם לעולה" ולא אמר לו לשוחטו לעולה, אבל אברהם אבינו הוא בלבו התכוין להקריב קרבן, א"כ מוכרח הוא לקיים ולהוציא לפועל את מחשבת לבו - דובר אמת בלבבו, וכפי שמכואר בחז"ל (ב"ר שם) שבכל פעולה ופעולה מהקרכת הקרבן עמד אברהם ואמר שזה יהיה תחת בנו, היינו שכל מה שעושה בקרבן יהיה כאילו נעשה ממש בבנו, עם כל המחשבות וההרגשים באהבתו אל בנו. וכיון שרצה בכל מאודו לקיים את האמת שבלבו, זכה לסיוע משמים שתיכף ומיד מצא איל אחוז בסבך בקרניו.

למדים אנו, שענין האמת אינו רק לדבר דברי אמת או לראות אמת, אלא אמת היינו אף בינו לבין עצמו, להיות דובר אמת עם מה שחושב בלבבו, כפי שביארנו שיש גם ענין לשמוע דבר אמת כמש"כ (משלי כא, כח) "ואיש שומע לנצח ידבר", וכפי שפירש רבנו יונה (שע"ת ג, קפא) "איש נותן לב לשמוע ולהאזין עד תכונת הדברים... למען יספר אותם על נכון" (בלא תוספות ומגרעות), וכך גם צריך לחשוב אמת, כלומר להיות פן ואמיתי עם המחשבות.

מחשבה - מציאות רוחנית

וביאור הדברים, כפי שהסברנו לעיל, אמת היא מציאות אמיתית, והבאנו דברי הרמב"ם שהמציאות האמיתית היא אחת - הקב"ה, שאר המציאויות הן אמת התלויה בדבר שאינה אמת גמורה, ואדם בכל מעשיו צריך שתהיה לו שאיפה לאמת - למציאות האמיתית, להכיר שאף מחשבה היא מציאות, כמו שדיבור יוצר מציאות [הרי ברגעים הקדושים ביותר בכניסת יום הכיפורים עורכים התרת נדרים ואחד הטעמים הוא כדי ללמוד את חשיבות המציאות האמיתית של קדושת הדיבור], גם

שפתי חיים

מחשבה של אדם היא מציאות רוחנית, ומבואר בספה"ק שעולם המחשבה הוא גבוה אף יותר מעולם המעשה, וכך מבאר הגר"ו (נפש החיים ש"א, יד-טו) שהמחשבה מגיעה גבוה יותר מעולם המעשה, כי כאמור מה שאדם חושב ובמיוחד בענינים רוחניים זו מציאות רוחנית.

את יסוד הדברים שמחשבה היא כח מציאות רוחנית למדים מעדים זוממים אשר העונש שלהם הוא דוקא כאשר זממם עדיין לא יצא לפועל, אבל אם המוזמים כבר נענשו על פי עדות הזוממים אין הם נענשים, "כאשר זמם ולא כאשר עשה", והלא אדרבה, כיון שזממם יצא כבר לפועל מגיע להם עונש גדול יותר? מבאר המהר"ל (גור אריה דברים יט, יט; ובאר הגולה באר שני עמ' כד) שזממם של עדים זוממים הוא כח המחשבה, וכח המחשבה שלהם יוצר מציאות שזממם צריך לצאת לפועל או על מי שהם חשבו להעיד, ואם עדיין לא יצא לפועל כפי מחשבתם, חוזר כח המחשבה על העדים הזוממים עצמם, ומסביר זאת כמו זריקת כדור אל עבר קיר, כפי כח הזריקה כך שב הכדור וחוזר אל הזורק.

אדם שהוא אמיתי וכן עם המציאות אסור לו להתכחש למציאות, וכפש"ב הדברים אמורים גם ביחס לכח המחשבה שצריך האדם להיות אמיתי וכן עם המחשבה שלו, זהו דובר אמת בלבבו.

דובר אמת בלבבו - הוא כל האדם

הרמב"ם

אמנם יש להוסיף עוד על הדברים, מלבד ההסבר שהמחשבה היא כח מציאות רוחנית שעל האדם להיות אמיתי וכן עמה, יש בזה ענין נוסף שאדם צריך להיות כנה ואמיתי עם עצמו. ענין הנאמנות אינו נמדד רק כלפי הזולת, וכגון שאם הבטיח צריך לקיים את הבטחתו כמש"כ (צפניה ג, יג) "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית", אלא הדבר הוא אף ביחס לעצמו, האדם צריך להיות כן ואמיתי עם המחשבות של עצמו, שאם הוא החליט החלטה כלשהי עליו להיות אמיתי וכן עם ההחלטה הזו.

זו אחת מנקודות התורפה באדם, שהאדם חושב שכלפי עצמו - באותן המחשבות שלא ביטא לאחרים - הוא חופשי ואינו כבול, ויכול לעשות בהן כפי רצונו. אמנם התורה גילתה לנו שאף כלפי מחשבותיו צריך האדם להיות אמיתי וכנה, וזו אחת המעלות העיקריות להיות דובר אמת בלבבו.

יסוד הדברים מבואר בדברי האבן עזרא על הפסוק (תהלים טו, ב) ¹²³⁴⁵⁶⁷ דובר אמת בלבבו: "והוא כל האדם", מדבריו למדים שאין זו רק בגדר מעלה, אלא היא הנותנת את כל החשיבות לאדם, שלולי זאת הוא אינו אדם, כמו בהמה אשר אין לה שום כיוון ותכנית, היא חיה כפי שמתחשק לה, כך גם האדם אם אינו חי בהתאם למחשבותיו, אם אין לו שום כיוון אלא מנווט כפי רצונו, אין הוא רחוק מבהמה. האדם מקבל את שלימותו כאדם רק על ידי שהוא דובר אמת בלבבו, שהוא חי בהתאם למחשבות שלו - "והוא כל האדם".

אה"ח 1234567

אה"ח 1234567

דובר אמת בלבבו קובעת מדרגת האדם

מדוע המחשבה הכנה והאמיתית של האדם כה חשובה עד שהאבן עזרא מגדירה "והוא כל האדם"? מדרגת האדם אינה שווה בכל העתים, בימי חייו יש לאדם מצבים שונים ותקופות עולות ויורדות, כפי שמגדיר זאת ר"ת בספר הישר "ימי אהבה וימי שנאה". המצבים מתחלפים, יש תקופות שהאדם חזק במדרגתו - ימי אהבה, ומחליט בלבו להתחזק ולהתעורר בעבודת ה' ובבין אדם לחברו, אך דא עקא שיש לו אח"כ תקופה של רפיון - ימי שנאה, ואם אינו דובר אמת בלבבו, שוב אינו מקיים את החלטתו בלבו, ואומר אל לבו שמחשבותיו והחלטותיו בלבו היו רק מחשבות גרידא שאינן מחויב להן, ואז הוא מאבד את כל ההכרות וההשגות שהשיג קודם, וצריך להתחיל את עבודת ה' שלו מתחילה.

ולדוגמא, האדם ביוהכ"פ מתעלה בהשגותיו ושאילותיו, הוא נמצא במצב של גדלות המוחין [=מצב שהוא מרומם יותר] וכל שאיפותיו הן בכיוון של חיפוש וביקוש האמת, אולם כשעובר יוהכ"פ הוא משתנה ויורד ממדרגתו, א"כ נשאלת השאלה כיצד יוכל לעמוד אחר יוהכ"פ עם הקבלות שקיבל עליו ביוהכ"פ שהוא אחד מעיקרי התשובה? העצה לכך שיהיה דובר אמת בלבבו שזה כל האדם, שיידע שהקבלות וההחלטות שקיבל על עצמו הם מחייבות אותו גם כיום, אפילו שעתה הוא נמצא במדרגה של קטנות המוחין [=מדרגה קטנה יותר]. זהו היסוד וההצלחה לעליה של האדם, שבכל מצב ומדרגה שעומד בה עליו להיות אמיתי וכן עם מחשבותיו. במשך כל ימות השנה עוברות על האדם תקופות שונות של גדלות המוחין וקטנות המוחין, והדרך להצלחה ולעליה בעבודת ה' שיידע שגם אם אינו נמצא באותו מצב של עליה עליו להשאר אמיתי עם מחשבותיו, כי זה כל האדם.

אוצר החכמה "דובר אמת בלבבו מסייעת לעליה"

לא בכדי בא דוד המלך והעמיד את כל התרי"ג על מסגרת של י"א יסודות ואחד מהם הוא "דובר אמת בלבבו", כי זה כל האדם, שאלנו הרי בזה שצמצמו את עיקרי העבודה והעמידו אותם על י"א, הלא בכך החמירו עד מאוד כאשר קבעו את אחד מהם שהוא "דובר אמת בלבבו", שלכאורה זו מדרגה נעלה מאוד - מדרגת רב ספרא. אלא חז"ל גילו לנו כי מעלה זו היא יסודית מאוד, כי זה כל האדם, אם האדם הוא אמיתי וכן עם מחשבותיו, דבר זה נותן לו סיוע לעליה בשאר חלקי עבודת ה'.

ככל שאנו עמלים על מדה זו, כך באותה מידה אנחנו מניחים את היסודות של העליה וההכרה שלנו, וכאשר אנו מתחזקים וחושבים בלבנו מחשבות של התעלות בעבודת ה', מחשבות אלו יחייבו אותנו גם במצבים של קטנות המוחין, "כי זה כל האדם".

ועד ו

אמת - קושטא

שינוי הדברים לצורך

"אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא [רש"י - אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד], אמר ליה ההוא מרבנן ורב טבות שמיא ואמרי ליה רב טביומי שמיא, דאי הוה יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדבוריה [אפילו אם יתנו לו כל הון שבעולם לא ישנה דיבורו], זימנא חדא איקלעי להווא אתר וקושטא שמיא, ולא הוה משני בדיבוריהו, ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה, נסיבי איתתא מינהון, והוה ליה תרתין בנין מינה [פעם אחת נזדמן לעיר קושטא, אשר תושביו לא היו משנים בדיבורם כלל, ולא היו מתים במקום ההוא קודם זמנם, ולקח אשה מהמקום ההוא ונולדו לו שני בנים], יומא חד הוה יתבא דביתהו וקא חייפא רישה, אתא שיבבתה טרפא אדשא פבר לאו אורח ארעא, אמר לה ליתא הכא, שכיבו ליה תרתין בנין [יום אחד בעוד אשתו רוחצת ראשה באה שכנתה ודפקה על הדלת, ומשום דרכי צניעות אמר לה שהיא איננה בבית, כעונש מתו לו שני בנין], אתו אינשי דאתרא לקמיה אמרו ליה מאי האי? אמר להו הכי הוה מעשה, א"ל בממותא מינד פוק

מאתרין ולא תגרי בהו מותנא בהנך אינשי" [באו אנשי המקום ושאלהו מה קרה שמתו לו בניו, כי לא היו רגילים שמתים לפני זמנם, וסיפר להם המעשה ששינה את דיבורו, וביקשוהו שיעזוב את המקום כדי שלא יביא עליהם את מלאך המות] (סנהדרין צז.).

1234567

מה היתה התביעה מרבי טבות?

1234567

מדוע העונש שנענש על כך ששינה את דיבורו היה שמתו בניו? המהר"ל (נתיבות עולם נתיב האמת פ"א) מבאר, אמת זו מציאות החיים, שקר הוא בלתי מציאות, דבר שאין לו מציאות הוא חדלון, ואם משנה אפילו במקצת מהאמת זהו שקר. אם תסיר את האל"ף - כלומר אפילו אות אחת בלבד - מה"אמת" ישאר "מת". במקום ההוא קושטא שהיו אנשי אמת לא היתה דריסת רגל למלאך המות, כי במדרגה זו אין דריסת רגל לכת ההעדר, אך ברגע שהיה פגם באמת והיתה נגיעה כלשהי לשקר, מיד נהייתה דריסת רגל למלאך המות.

אוצר החכמה

אך באמת צריך להבין את המעשה ההוא, הרי למדונו חז"ל (עי' ב"מ כג:) שמפני דרכי צניעות מותר לשנות בדיבור, והרי אשתו היתה במצב שאיננה צנועה כדי לא לביישה שינה מדיבורו, ויתר על כן הלא גם אם הוא אומר שהיא איננה בבית אין זה שקר של ממש, כי פירושו שאי אפשר לפגוש אותה, שהרי לשכנתה שביקשה לפגוש אותה לא היתה נפק"מ אם היא נמצאת בבית אך אינה פנויה או שנמצאת במקום אחר, אם כן מדוע היתה עליו תביעה גדולה על כך על ששינה בדיבורו?

הצניעות היפך האמת

מבאר המהר"ל "כי כל האדם אף שיש לו מדרגה זאת - מדרגת האמת - ואי אפשר שיהיה נשאר דבק שם ולא יהיה מסולק ממנה - אי אפשר שיהיה האדם תמיד דבק באמת - בעבור כי האדם א"א לו שלא יהיה משנה ומחליף האמת מצד הצניעות, כי הצניעות הוא היפך האמת, ולכך יש סילוק והפרה משם". ויש להבין מדוע "הצניעות הוא היפך האמת"?

הרגשת הבושה מוכיחה על ירידה בדרגה

ביאור הדברים, הרמב"ם (מורה נבוכים ח"א פ"ב) מבאר את מדרגת אדם הראשון קודם החטא ולאחריו, שלכאורה יש לשאול על הנאמר לאדה"ר "והייתם כאלוקים יודעי טוב ורע" (בראשית ג, ה), וכי קודם החטא לא היו יודעים טוב ורע? וכי היו במדרגה פחותה ממדרגתם

לאחר החטא? ומבאר, קודם החטא היה במדרגה העליונה של אמת ושקר, במדרגה זו אין פשרות, יש רק אמת, וכשסוטה מהאמת ואפילו במשהו שוב אין זה אמת - זהו שקר, בלתי מציאות כלל. אחר החטא היה במדרגה פחותה - ידיעת טוב ורע, במדרגה זו יש פשרות ומדרגות שונות, אפשר להגדיר דבר שהוא פחות טוב או יותר טוב, פחות רע או יותר רע. אחרי החטא נפל ממדרגת אמת ושקר אל מדרגת טוב ורע, ממדרגה שאין בה שום סטייה מהאמת, למדרגה שיש בה פשרות שונות. [והארכנו בביאור מדרגת אדה"ר קודם החטא ולאחריו בשפתי חיים אמונה ב עמ' צ ואילך].

קודם החטא נאמר (בראשית ב, כה) "ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו", כי קודם החטא כשהיו במדרגה של אמת ושקר, מה שהוא רצון השי"ת הוא אמת ומה שחורג מרצונו יתב' הוא שקר. הם היו בהכרה ברורה כי כל פעולות הגוף הן אמת כשהן נעשות לשם שמים, ולכן הם לא ראו שום צורך להצניע את גופם, כי בכל דבר - גם בגוף - ראו בזה עבודת ה' - אמת. כשהאדם עושה פעולות שאינן בשלימות לשם שמים, פעולות שגם הגוף נהנה מהן, אז עליו להצניע את הגוף, כי צריך להתבייש בגוף. בושה היא הרגשת הסתירה בין הרגש לשכל, בין הגוף לנשמה, וקודם החטא לא היתה כל סתירה בין הגוף לנשמה, כי הגוף היה בטל ומבוטל לנשמה, כולו היה עבודת ה', ולכן לא היה צורך להצניע את הגוף, לא היה במה להתבייש. לדאבוננו כיום ברחוב הפרוץ נאבד כל רגש של בושה, מכיון שכולו גוף אין להם במה להתבייש, לא מרגישים שום סתירה במעשיהם, רח"ל נמצאים במצב ההפוך לגמרי מאדה"ר קודם החטא, כאמור אדה"ר קודם החטא הגוף היה בטל ומבוטל לנשמה, ולכן לא ראה צורך להצניע את הגוף, ואילו הם רח"ל מצבם הפוך, הנשמה אכולה לגמרי מהגוף, אין להם במה להתבייש, אין הם מרגישים כל סתירה בין הנשמה לגוף.

צניעות - חסרון בשלימות

על פי זה נבאר את כוונת המהר"ל "כי הצניעות היפך האמת", כלומר, אם יש צורך להצניע, פירושו שיש חסרון, יש הרגשת בושה - הסתירה בין הרגש לשכל, בין גוף ונשמה, במדרגה זו אין זו שלימות, אלא זהו היפך האמת, כי הצניעות מחייבת שלא לראות את המציאות כמו שהיא. אמת היינו שהוא שלם בתכלית השלימות, שאין כל בושה

ולכן אין כל צורך להסתיר את השלימות, ואם חסר אפילו במשהו מהמציאות שצריך להצניע אותו, אין זו אמת.

לפ"ז אפשר להסביר את שמותיו בעל המעשה רב "טביומי" או רב "טבות" (המהר"ל מבאר בדרך אחרת), כלומר שהוא לא היה במדרגה של אמת ושקר אלא היה במדרגה של טוב ורע ["טביומי" = טוב ורע]. אילו היה בשיא השלימות במדרגה עליונה של אמת ושקר לא היה לו שום צורך להצניע, היה יכול לומר את האמת על אשתו שהיא חופפת שער ראשה, אין מה להתבייש בכך, כי במדרגת השלימות כשהגוף בטל ומבוטל לנשמה הכל נכלל במסגרת של עבודת ה'. אך כיון שהיה לו חסרון בשלימות, הרגיש בושה וחסרון באמירת האמת בזה שאשתו רוחצת, במדרגה זו היה צריך להצניע את האמת, ולפי מדרגתו לא עשה כל עולה כששינה את דיבורו, אבל לפי מדרגת אנשי העיר היה בזה חסרון, כי הצניעות היא היפך האמת, ולכן אין מקומו באותה עיר קושטא, ששם שולטת מידת האמת לגמרי. כאמור אף שהיה מותר לו לשנות בדיבורו, אך כל זה הוא לפי מדרגתו בידיעת טוב ורע, אולם אילו היה במדרגת השלימות של אמת ושקר לא היה לו מה להתבייש כלל, לא היה צריך להצניע את האמת.

אלו הם דברים עמוקים עד היכן ענין האמת מגיע, שאפילו שינוי בדיבור תלוי אצל כל אדם בהתאם למדרגתו, אמנם הלימוד בשבילנו, שמידת האמת אינה רק מידה אחת ממידות האדם, אלא זוהי מידה כללית ויסודית עד מאוד, ובמידה שהאדם הוא אמיתי כך יש לו שייכות לשלימות, יש לו שייכות להקב"ה שהוא המציאות האמיתית, ובמידה שחסר לו במידת האמת כך חסר לו בשלימותו ובשייכותו אל הקב"ה. כל צעד שנתקדם במידת האמת נזכה על ידי זה לבנות את שלימותנו ולזכות להתקרבות אל השי"ת.

ועד ז

עולם הזה – עלמא דשקרא

שקר אין לו מציאות ואחיזה

חז"ל אמרו (יל"ש בראשית רמז נו) השקר בא אל נח וביקשו להכנס לתובה, א"ל נח אינך יכול להכנס אלא א"כ תביא בן זוג, פגע השקר בפחתא (כח המזיק והמפסיד) שאל פחתא מהיכן אתה בא, א"ל השקר

בקשתי מנח להכנסם לתיבה ולא הגיח לי, אלא א"ל אם יש לך בן זוג אתה יכול להכנס, שאל השקר את פחתא אם מסכים להיות בן זוגו, א"ל הפחתא ומה תתן לי, א"ל השקר אני מסכים שכל רווח שבעולם שיעשה על ידי יבוא לידך ותוכל להזיקו ולכלותו, ואז באו שניהם אל התיבה. לאחר שיצאו מהתיבה היה השקר עושה עסקים ופחתא לוקח אותם ומפסיד אותם, בא השקר אל פחתא ושאל היכן כל הרווחים שהרווחתי? א"ל הפחתא: וכי לא סיכמנו שכל מה שאתה מכניס אני יקח ואפסידנו, ולא הגיח פתחון פה לשקר, לכך נאמר הרה עמל וילד שקר.

חז"ל לא באו לספר לנו סיפורים בעלמא, כוונתם להורות לנו וללמדנו יסודות עמוקים בעבודת ה' בהבנת ענין השקר ומהותו.

מלבד עצם העובדא שכל הרווחים שעושה האדם ע"י השקר אין להם קיום ואחיזה, גם למדנו את ענין השקר שאין לו שום מציאות, כפי שהבאנו (לעיל ועד ד) מדברי המהר"ל (נתיבות עולם נתיב האמת פ"א) אמת היינו מציאות מוחלטת ומוכרחת שלא יתכן אחרת, ולכן רק הקב"ה הוא המציאות האמיתית המוכרחת, כל מציאות אחרת היא מציאות זמנית, היא מציאות התלויה בדבר, אין זו מציאות אמיתית, כרגע היא נמצאת, אבל יתכן שלא תהיה. אדם שנהנה מהדמיון הרי הוא חי בעולם של שקר, זהו פחתא, אין לזה שום מציאות ואחיזה.

ענין זה רצו חז"ל ללמדנו באגדתא דשקרא ופחתא (עפי"ד המהר"ל שם פרק ב), בשעת המבול נאבד כל העולם, קיום העולם לא היה כי אם ע"י אלו שהיו בתוך התיבה, נח לא רצה לתת לשקר להכנס לתיבה, כיון שהשקר מהותו היא חורבן העולם, ורק אם יבוא עם בן זוגו שהוא הפחתא (האבדון) אז יש תקנה לקיום העולם, שיהיה מושרש אצל בני האדם שע"י שקר אי אפשר להרויח כלום, כל מה ש"הרה עמל" הכל הוא "ילד שקר", לא תצמח שום תועלת ממנו כיון שהכל נמסר לאבדון ללא שום קיום, ויש אפשרות לשקר להנצל רק אם יכיר האדם את פרצופו של השקר ואת מהותו האמיתית, שאין לו שום מציאות ואחיזה כלל.

חסרון בשלימות האמת – שקר

חז"ל הגדירו את העולם הזה כ"עלמא דשקרא", לא רק לענין האפשרות לומר שקר, אלא עצם מציאות עולם הזה כעולם חולף זה עלמא דשקרא, עולם השקר שהוא עולם נצחי הוא עלמא דקשוט.

וכך איתא בחז"ל (יל"ש שמו"א רמז כח) כששואל יצא להלחם עם פלשתים רצה לשאול באורים ותומים אם יצליח במלחמה, אך התבייש כיון שהרג את נוב עיר הכהנים, והלך לאשה בעלת אוב שתעלה את שמואל מקברו, ושאל אותו אם לצאת למלחמה, וא"ל שמואל שהוא יפול במלחמה "קרע ה' את הממלכה מידך ונתנה לרעך לדוד", ואיתא: "אמר לו כד הוית גבן אמרת לרעך הטוב ממך ובען אמרת לרעך לדוד" שואל בא בטענה לשמואל, בעודו חי אמר לו קרע ה' את הממלכה ממך ונתנה לרעך הטוב ממך, ועכשיו כשהוא בעולם האמת אמר לרעך לדוד "א"ל כד הוינא גביכון הוינא בעלמא דשקרא ואמרנא לך מילין דשקר דדחילנא מנך דלמא תקטלינני" כשהייתי בעולם השקר אמרתי לך דברים של שקר, לא גיליתי שרעך הטוב זהו דוד, מפחד שתהרגני "ברם אנא כען בעלמא דקשוט לא תשמע ממני אלא מילי דקשוט" עכשיו אני נמצא בעולם של אמת לא תשמע ממני אלא דברים של אמת.

לכאורה היה שמואל צריך לומר לשאול שכעת כשהוא בעולם האמת יכול לומר לו שרעך הטוב זה דוד כיון שעכשיו אין לו כל פחד וחשש ממנו שמא יהרגנו כמו שהיה לו בעולם הזה, אולם שמואל אמר לו טעם אחר, שכיון שהוא נמצא בעלמא דקשוט ששם הכל הוא מציאות של אמת אי אפשר וגם לא שייך לומר דברים שאינם של אמת. בעולם הזה יש מקרים שבהם מותר לשנות את הדיבור אם משום דרכי שלום או פיקוח נפש וכדו', אבל בעלמא דקשוט שהוא מציאות של אמת לא שייך לשנות את הדיבור "לא תשמע ממני אלא מילי דקשוט".

אמת ענין שלם מראשיתו ועד אחריתו

זאת ועוד, הרי גם כשהיה שמואל בעלמא דשקרא היכן בעצם אמר לו מילי דשקרא? הלא רק אמר לו "קרע ה' את הממלכה ממך ונתנה לרעך הטוב", ולא גילה לו שרעך הטוב זה דוד, אבל לא אמר לו שום דברים שיכול להתפרש כשקר. אלא רואים מדברי חז"ל שגם להעלים את האמת השלימה הרי זה נכנס בגדרי השקר, כיון שאינו מציאות שלימה, אמת היינו לספר דבר שלם מראשיתו ועד סופו בלא להחסיר כל פרט שהוא.

אמרו חז"ל (שבת קד.) "שקר מקרבן מיליה אמת מרחקן מיליה", אותיות אמ"ת בא-ב מרוחקות זו מזו, "א" - אות הראשונה, "מ" - אות האמצעית, "ת" - אות האחרונה, כלומר, אמת היא רק כאשר מקיף את כל הענין מראשיתו ועד סופו בלא לחסר שום פרט משלימות הדבר.

לעומת זאת אותיות השקר סמוכות זו לזו, שקר אינו אלא צד אחד של הענין המחסיר משלימות הדבר.

כל זמן ששמואל היה בעלמא דשקרא, התיר לעצמו לחסר מהאמת השלימה ולא גילה לו שרעך הטוב זה דוד, וזאת מפני פיקוח נפש שמא יהרוג אותו שאול. אולם כשנמצא בעלמא דקשוט, עולם שהוא מציאות של אמת, א"א להעלים אפילו פרט אחד מהאמת השלימה, ואין שום היתר לשנות מהדיבור כמו שקיים בעלמא דשקרא.

עלמא דשקרא - עולם חולף

חז"ל כשהגדירו את העולם הזה כעלמא דשקרא, לא רק מפני שאפשר לומר בעוה"ז דברים של שקר, אלא שעצם מציאות עולם הזה - עולם הגשם והגוף - היא רק לבוש זמני, עולם שחולף, כדברי הגמ' (סנהדרין צב.) "שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב". עולם שהוא זמני בלבד ואינו מציאות נצחית אינו עולם של אמת, כל הערכים של העולם הזה אינם מציאות של אמת, לעומת זאת עולם השכר שהוא עולם רוחני נצחי, כל הערכים שבו הם ערכים רוחניים, וזוהי המציאות האמיתית - הוא עלמא דקשוט.

חז"ל בהגדרותיהם לימדונו איך צריך להיות המבט על עולם הזה - עם כל ערכיו - כעלמא דשקרא, לעומת עולם הבא שהוא עלמא דקשוט, ועבודת האדם היא לבנות את עולם הזה כעלמא דקשוט, ע"י שכל מעשיו יהיו לשם שמים, ליצוק לתוך עולם הזה ערך רוחני - מציאות נצחית, ולהפוך את עלמא דשקרא לעלמא דקשוט.

ועד ח

אמת מארץ תצמח

חז"ל אמרו (ב"ר פר' ח-ה) "א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לברוא את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כתיים כתיים חבורות חבורות", כפי שאמרו חז"ל (שם ד) שקודם בריאת האדם נמלך הקב"ה במלאכי השרת, כמו שאמר "נעשה אדם", הקב"ה שיתף את המלאכים בבריאת האדם, מלאך כשמו כן הוא, מלאכים - שליחים לאדם, לכן נמלך במלאכי השרת. כשם כשרוצה אדם לעשות דבר כראוי, עליו להבין מראש את מה שעושה, למה"ד: במפעלים המייצרים מכוניות, כל פועל אחראי על

חלק אחד קטן בלבד מתוך שלל החלקים שמהם מורכבת המכונית, אמנם בתחילת העבודה עושים סיור כללי לכל הפועלים ומסבירים להם איך מורכבת המכונית מכל החלקים, כיון שאם הפועל יודע מראש את תכלית הפעולה, העבודה שלו נעשית ביתר יעילות.

הקב"ה רצה שמראשית הבריאה - קודם בריאת האדם, יבינו המלאכים את תכלית התפקיד שהם משרתים, שהרי לא היה זה כדבר פשוט לברוא אדם בעל בחירה, ובירר וליבן את הסוגיא הזו עם מלאכי השרת.

וכאמור, היו חבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא, אין כוונת חז"ל שהיו חילוקי דעות בסברא, שהרי לא שייך טעות אצל המלאכים, אלא כוונתם לומר שכל מלאך אמר מה שיש לו לומר לפי הכח שלו, כל מלאך ממונה על כח אחד בבריאה, יש מלאכי דין ויש מלאכי רחמים, יש מלאכי שלום ויש מלאכי אמת, וכל מלאך אמר את דעתו ממבט של הכח שעליו הוא ממונה, שזו מהותו של המלאך.

ויכוח מלאכי השרת בבריאת האדם

הה"ד (תהלים פה יא) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו" - משמע שקודם היה ויכוח ביניהם ורק אח"כ נפגשו, מה הויכוח? - "חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דבוליה קטטה".

לכאורה זו סתירה מיניה וביה, מצד אחד האדם הוא גומל חסדים, עושה צדקות, ומאידך הוא כולו שקרים ועושה קטטה, היתכן זאת? הרי כשמלאכי השרת אמרו שהאדם הוא גומל חסדים אין זו רק מידה טובה גרידא, אלא טענו שגמילות החסדים טבועה במהותו של האדם, וכן כשאמרו שכולו צדקות היינו שמצד טבעו יש בו חוש של צדק (ורואים זאת בחיי יום יום כשפוגעים בחוש הצדק של אדם זהו נורא, האדם מוכן להלחם ע"ז למרות שהעוֹלָה אינה גדולה כ"כ, כיון שהצדק הוא מעצם מהותו), א"כ האִךְ יתכן שאפילו שמידת הגמ"ח טבועה בו מאידך הוא כולו קטטה?

אכן אין זו סתירה, יתכן שמצד אחד הוא גומל חסדים ומאידך הוא כולו קטטה, כפי המבואר (יומא ט:) שבית שני מצד אחד עסקו בו בתורה ובגמ"ח ומאידך נחרב על שנאת חנם. הצד הנגדי של קטטה הוא שלום, אבל יתכן שיהיה האדם כולו קטטה ואין שלום ומאידך הוא גומל חסדים רק עם ידידיו כי כך הוא טבעו (גם אם הגמ"ח מושרשת

אצלו בטבע אבל האדם מצד אחד יכול לצאת מגדרי טבעו ומאידך גם יכול לשפר ולהעלות את מדרגת טבעו).

כדוגמא איך שהקטטה היא מעצם מהות האדם, הנה כבר ביום הראשון של בריאת האדם, קין והבל, היו יחידים בבריאה מלבד אדם וחווה, בכל זאת לא יכלו לחיות ביחד והיו צריכים לעשות ביניהם חלוקה (קין לקח את כל קרקעות עוה"ז והבל נטל את מה שמעל הקרקע), וגם אחר שעשו חלוקה עדיין היתה קטטה ביניהם, כפי שאמרו חז"ל (ב"ר כב,ח) ויהי בהיותם בשדה - על עסקי שדה, קין אמר להבל מה אתה עומד על אדמתי, או תשלם או תפרח באויר. ולכאורה מה היה איכפת לקין הרי כל העולם שלו, גם אם היה הולך במשך כל ימי חייו לא היה מספיק לעבור את כל העולם. אלא האדם מצד טבעו הוא כולו קטטה, עולם בלי שלום - שלימות - הוא כולו קטטה, כל אחד סבור שהשני לוקח ממנו מה שיש לו, ומה שאין לו הרי זה כיון שהשני לקח ממנו.

וכן האדם מצד טבעו הוא כולו שקרים, כל מהותו וקיומו של האדם בעולם הזה הוא בעלמא דשקרא, כפי שהגדיר שמואל לשאול את עולם הזה כעולם השקר ואת עולם הבא כעולם האמת, "כד הוינא גביכון הוינא בעלמא דשקרא ואמרנא לך מילין דשקר וכו', ברם אנא כאן בעלמא דקשוט לא תשמע ממני אלא מילי דקשוט" (ילקוט"ש שמואל רמז קמ).

"ותשלך אמת ארצה"

כח האמת נגד ארציות דעלמא דשקרא

"מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד (דניאל ח, יב) ותשלך אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תבסים אלמיכסייה שלך? - חותם של הקב"ה אמת - תעלה אמת מן הארץ, הה"ד (תהלים פה, יב) אמת מארץ תצמח".

ודברי המדרש נפלאים מלהבין, אף אם היה ויכוח ביניהם וכי כך פותרים את הויכוח ע"י שמשליכים את האמת ארצה? זאת ועוד, מה עצם הענין שהקב"ה השליך את האמת ארצה? גם צריך להבין את כוונת חז"ל שאת"כ העלה הקב"ה את האמת מן הארץ, מה היה סבור בתחלה ומה היה סבור לבסוף וכי חזר בו מהשלכת האמת?

מו"ר הגר"א גרוסברד זצ"ל הסביר, שאין כוונת חז"ל בהשלכת האמת ארצה, שכביכול דחה את האמת ממנו וע"י זה שוב לא יהיה

ויכוח בין מלאכי השרת, אלא ר"ל שזהו הפתרון לטענה שכולו שקרים, שהאדם יוכל לחיות בעוה"ז עם האמת ע"י שהשליך את האמת ארצה, היינו שהכניס את האמת לתוך ארציות עולם הזה, שהכניס בו ניצוצות של אמת, אשר בכך יכול להציל מפני עלמא דשקרא. וכשטענו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה אתה מבזה את חותמך אמת, אמר: "תעלה אמת מן הארץ", אין הכוונה שהקב"ה חזר בו, אלא הקב"ה אמר שאין זה בזיון לתכסיס שלו, אלא זהו גופא ממעלת האמת, שהאמת יש לה כח צמיחה - "מארץ תצמח", שהאמת יכולה לעלות ולהתגבר אפילו על ארציות עולם הזה.

ונבאר את דבריו, אנו רואים את כוחה החזק של האמת, כיצד יכול אדם להוציא לפועל דברים נשגבים גם אם הם דמיוניים ורחוקים מהאמת, ע"י שיש נקודה אחת של אמת במעשיו, כפש"כ רש"י (במדבר יג, כז) "כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו אינו מתקיים בסופו" (והוא מזוה"ק ח"ג קסא.), קיום השקר יתכן רק אם יש בו איזו תערובת של אמת, ולולי זה אין לשקר מציאות ואחיזה כלל.

דוגמא לדבר: לפני כמאה שנה צמחה לה תנועת הקומוניזם, הם היו אידיאליסטים והשתדלו בכל כוחם לסדר שיהיה שויון בין כולם, קטן כגדול עני כעשיר, מדוע הצליחו להלהיב המונים בשיטתם שנתן את הקיום והאחיזה לשיטה מעוותת זו? שאנשים הקריבו את נפשם במסירות נפש עבור האידאל, כיון שעטפו את שיטתם בניצוץ של אמת! לא יכלו לסבול את האי שויון, בתקופתם היה אי שויון משווע, הפריץ שיעבד את פועליו כעבדים נרצעים. האווילות בשיטתם היתה שאת מקומו של הפריץ תפס איש המפלגה אשר נהג בעריצות, הם לא השכילו לעמוד על נקודת האמת, המגרעת היא במידות המושחתות של האדם, וכשלא עומדים על מידת האמת והאדם לא עובד על מדותיו, לא יעלה בידם להשליט הנהגה של שויון וצדק. אבל זו היתה אשלייתם שע"י השיטה החדשה ייעשה האדם יותר טוב, והניצוץ של אמת שהיתה בו היא הביאה להתלהבות מהשיטה, [כפי שסיפר מו"ר הגר"ד פוברסקי זצ"ל שהיתה זו תקופה של תורבן לעולם הישיבות, אדם שלח את בנו לישיבה והיה מסופק אם ייצא ממנו בן ישיבה או קומוניסט, כי מבחינה חיצונית שלטה בכל תוקף נקודת האמת שבדבר].

כך כל אדם מוכן למסור את עצמו ולשעבד את כל כוחותיו על מה שהוא משוכנע אצלו שזו אמת. זהו הכח האדיר שיש באמת, "אמת מארץ תצמח", שהקב"ה הכניס את כח האמת לתוך ארציות עולם הזה.

מצד אחד עולם הזה הוא עולם השקר - כולו שקרים, רוב מעשי בני אדם נבנים על שקר, דמיונות, חוסר שלימות, אבל מאידך מי שרוצה להאחז באמת, אז נקודת האמת שבו יש לה כח נפש אדיר שיש בה כדי להוציא את האדם מתוך התהום של שקר. א"כ מובן הפתרון בהשלכת האמת ארצה שהיא התרופה לטענה שעולם הזה כולו שקרים, שהקב"ה הטביע בעולם הזה את הכח האדיר של אמת, שמתוך ארציות עולם הזה אפשר להעלות את נקודת האמת כרפואה לעולם השקר, ולהוציא את האדם מהשיקרא ולהעלותו בעבודת ה'.¹²³⁴⁵⁶⁷

כח האמת - לעמוד על נקודת האמת

מו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל דיבר על האופנים השונים בדרכי לימוד המוסר, כגון ע"י התפעלות, שפתיים דולקות, ציורים חושיים, לעורר את הרגש, והוסיף עוד נקודה בלימוד המוסר וכפי שהגדירה: לעמוד על נקודת האמת (ע"י ממ"א א עמ' 57), שהאדם יאמר לעצמו - כפי שעדיין מצלצל באזני לשונו - "אובער די אמת איז אמת" [אמנם האמת היא האמת], כלומר, שהאדם יתבונן לעצמו איך להאחז בנקודת האמת ולא ינסה לרמות את עצמו ולטייח את מעשיו. הרי סיבת החטא כפי שאמרו חז"ל (סוטה ג.) אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות, שהוא בלבול הדעת המביא את האדם לידי עבירה, גם משום שכל ההויה של האדם ומצבי רוחו יונקים מהדמיונות, או משום שלא העריכו אותו מספיק או משום שהגשמיות שלו לא טובה, ואינו מודע אל האמת. מו"ר זצ"ל אמר שזהו גם כוחו של היצה"ר שמאמת את השקר ומכסה את האמת, אבל עם כל זאת אינו יכול להסתיר את כל האמת, כדוגמת מפה קצרה המכסה את השולחן, לכל צד שימשכו אותה הצד כנגדו ישאר מגולה, כך הוא היצה"ר אפילו שמכסה את האמת אין בכוחו לכסותו לגמרי, אבל אם האדם ירצה לראות את האמת, ויוציא את עצמו מעלמא דשקרא עם כל דמיונותיו, וישכיל להבין איך כל עוה"ז עומד על דברים טפלים ואפלים, כי אז יווכח לראות את האמת שבכל דבר. מהו מצבו האמיתי בתורה ובתפלה, ומה מצבו בבין אדם לחברו ובתוך ביתו, ומהו יחסו לעולם האמת - לערכים אמיתיים ורוחניים. על ידי שמקשר את עצמו לנקודת האמת, לא נותן לשקר ולדמיון לשלוט עליו, אלא רק דברים אמיתיים קובעים את מצבו.

1124557 תמונה

"ותשלך אמת ארצה" - אחיזה בנקודת האמת

יסוד זה של יכולת האדם לעמוד על נקודת האמת ולבקר את עצמו נובע מכך "ותשלך אמת ארצה", שאפילו בתוך ארציות עוה"ז עד כמה שאדם אוהו ודבק באמת עם שאיפה חזקה להיות אמיתי וכן עם עצמו, באותה מידה יוכל להתרומם מהארציות. מצד אחד אדם חי בעוה"ז שהוא עלמא דשקרא, השקר שולט בכל, רוב מעשי האדם הם דברים טפלים, חצאי דברים, חוסר שלימות, אך מאידך יכול האדם לעמוד על המשמר וככל שירצה לבנות את עצמו לעמוד על נקודת האמת, יוכל להעלות את עצמו מהארציות, ע"י הכח האדיר של האמת - "אמת מארץ תצמח".

1124567 תמונה

שיקח האדם את עצמו לפחות עשרה רגעים בשבוע ויבדוק את מצבו האמיתי, היכן הוא עומד בדיוק, לא כדאי לבדוק את כל המצב כי אז עלול להתפס ליאוש, אך יקח חלק מהדברים ויעלה שלב אחר שלב, יבדוק את מקומן של התורה והתפלה שלו במבחן האמת לאור האמת, ואם יחזק אצלו את בקשת האמת יזכה לסייעתא דשמיא למצוא את האמת.

ועד ט

אמת - שלימות

- א -

"תתן אמת ליעקב חסד לאברהם" (מיכה ז, כ), כל אחד מהאבות הק' הגיע לשלימות באחת מג' המידות היסודיות, אברהם חסד, יצחק גבורה, יעקב אמת. יעקב אבינו העבודה שלו היתה במידת האמת, אמנם את שלימות המידה קיבל מהשי"ת, כמו שמדויק בפסוק "תתן" אמת ליעקב, כמש"כ במסילת ישרים (פכ"ו) על מעלת הקדושה "תחילתו השתדלות (עבודה) וסופו מתנה", וכך בכל מידה שלימות המידה סופה מתנה מהשי"ת. ויעקב אבינו שעבודתו היתה על מידת האמת קיבל את שלימות האמת במתנה מהשי"ת.

איש תם - איש אמת

אמנם בתורה לא מצאנו הגדרה על יעקב כאיש אמת כי אם "איש תם", ברם זה היינו הך, "איש תם" כתרגומו (בראשית כה, כז) "גבר

שליש", אדם שהוא בשלימות הוא איש האמת, אם חסר בשלימות חסר באמת, אין זה איש תם, כפש"כ רש"י "תם כלבו כן פיו" כלומר הפנימיות היתה זהה לחיצוניות. לעומת עשיו "איש יודע ציד איש שדה" ופרש"י "לצוד ולרמות את אביו בפיו" זו היתה המהות הפנימית של עשיו - רמאות, וכן אמרו חז"ל שעצם השם "עשו" הוא מלשון רמאות (ב"ר סג, יב) "ויקראו שמו עשיו" - הא שוא שבראתי בעולמי" עשיו הוא מלשון שוא - כולו שקר, בניגוד ליעקב "איש תם יושב אהלים", המתמיד הוא שומר על שלימות המציאות (ולהלן יבואר ענין עבודת יעקב בשמירת שלימות המציאות), ובכללו שומר על שלימות הזמן שרגע מחייו אינו מבוזבז.

על שלימותו של יעקב מבואר בחז"ל, בעת בריחתו לחרן לאחר י"ד שנה ששהה בישיבת שם ועבר "ויפגע במקום וילן שם וכו' ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (בראשית כח, יב), ואמרו חז"ל (ב"ר סח, יב) "עולים ויורדים ביעקב וכו', מעלים ומורידים בו, אפזים בו, קפזים בו, שונטים בו [דוחקים אותו ומקטרגים אותו], עולים למעלה ורואים איקונין שלו ויורדין למטה ומוציאין אותו ישן", יעקב בא לידי שלימותו עד שתחילה טעו בו מלה"ש כאשר ראו שצורתו הרוחנית התאימה בדיוק לצורת האדם שתקוקה בכסא הכבוד, ורק כשראו אותו שהוא ישן ראו איזו נקודת חסרון בשלימותו, שלא התאים בצורה מושלמת עם צורת האדם החקוק בכסא הכבוד, עכ"פ שלימות זו קנה יעקב מכח עבודתו "תתן אמת ליעקב".

קניית הבכורה - מחזי כרמאות

יעקב אבינו שעיקר עבודתו היתה על מידת האמת, נסיונו היה בדוקא להתעסק עם רמאות ושקרים במצבים שונים, עבודה זו הוסיפה לו את שיא שלימותו במידת האמת.

קניית הבכורה מעשיו, ודאי שזה היה מקח וממכר כדין, ובשביל שלא יבוא אליו אח"כ בטענה של רמאות, גם נתן לו תחילה לחם, יעקב חשש שמא עשיו יטען אח"כ שלא היה מודע למעשיו כיון שאתו בולמוס, לכן תחילה השקיט את רעבונו בלחם, ורק אח"כ הביא לו נזיד עדשים. גם עשיו עצמו רצה להתפטר מהבכורה כמש"כ (בראשית כה, לד) "ויבז עשיו את הבכורה", וכתב הספורנו "ובכן התבאר שלא נתאנה המוכר כי לא היה הממכר שוה אצלו כלום" ובכל זאת אח"כ עשיו בא

בטענה לאביו "ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח" (שם כז, לו), היה במכירה זו איזה ענין שהיה בו מחזי כרמאות. מו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל אמר מחזי כרמאות אין זה רק ענין שאנשים יכולים לטעות שזו רמאות, אלא המחזי יכול להשפיע על האדם עצמו להביאו למידת הרמאות, אפילו אם במציאות אין בזה רמאות. אולם יעקב אבינו שעבודתו היתה במידת האמת גם המחזי כרמאות לא השפיע עליו מאומה.

נטילת הברכות ע"י רמאות

גם מעשה נטילת הברכות מיצחק היה על ידי רמאות, "בא אחיך במרמה", ובתרגום בחכמתא. יעקב אבינו היה צריך להשתמש בדרכי ערמה, להטעות את יצחק שיחשוב שהוא עשוי, על ידי ש"את עורות גדיי העיזים הלבשה על ידיו ועל חלקת צואריו" (שם כז, טז). אמנם הערמה זו היתה כשרה על פי רוח הקודש שנאמרה לרבקה כמש"כ בתרגום (שם יג) "עלי אתאמר בנבואה", אבל היה זה נסיון עבור יעקב אשר עבודתו היתה בפרט במידת האמת, ובמידה זו בא לשלימותו, שהיה צריך להשתמש ברמאות, ולצאת ממעשה זה של הרמאות בשלימות בלי שישפיע עליו מאומה. ואיתא בזה"ק (ח"א קמג.) שיעקב קודם כניסתו אל אביו התפלל אל ה' "הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה" גם אם הותרה לו הרמאות אבל ת"ו שלא תפגם מידתו ממעשה רמאות זה.

החינוך (מצ' טז) כותב "כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו ומחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע", אדם שבטבעו רחמן ויש לו לב טוב אם הכריחו המלך ומינהו לאומנות רעה ואכזרית, על כרחו ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור [לכן נאמר אצל אנשי עיר הנדחת (דברים יג, יח) "ונתן לך רחמים ורחמך", אפילו שהריגת עיר הנדחת היא בצווי השי"ת, עם כל זה צריך הבטחה מיוחדת שמעשה זה לא ישפיע מאומה, שמידת הרחמים שהיתה בו תשאר כפי שהיתה קודם מעשה ההריגה, עי"ש אוה"ח וח"ח עה"ת], יעקב אבינו עמד בנסיון נטילת הברכות ברמאות בלי שמעשה זה ישפיע עליו ויפגום בו מאומה במידת האמת שבו.

גם בהוראת היתר לרמאות יש להשאר איש אמת

כשיצחק שאל את יעקב "מי אתה בני" השיב יעקב "אנוכי, עשוי בכורך" (שם כז, יט), פרש"י אנוכי המביא לך, ועשוי בכורך, לכאורה יש להבין למה אמר בלשון כזה שלא יתפרש כרמאות, הלא היה יכול